Міністерство освіти України
Рівненський державний гуманітарний університет
Рівненський інститут слов'янознавства
Київського славістичного університету
Міжнародний економіко-гуманітарний
університет ім. С.Я. Дем'янчука

Слов'янські мови та літератури: історія, сучасний стан та перспективи розвитку

Матеріали міжвузівського семінару

Рівне – 2007

ББК 80.4
С 48
УДК [811 + 82] = 16

Слов'янські мови та літератури: історія, сучасний стан та перспективи розвитку. Матеріали міжвузівського семінару. – Рівне: РДГУ, 2007. – 238 с.

У збірнику вміщено статті з актуальних проблем славістики викладачів та студентів – учасників Міжвузівського славістичного семінару. Основні теми поданих публікацій стосуються питань історії, сучасного стану та тенденцій розвитку слов'янських мов і літератур (зокрема української, російської, польської та чеської), а також методики їх викладання.

Упорядники - кандидат філологічних наук, доцент
Самборська І.М.
кандидат філологічних наук, доцент
Сербіна Т.Г.

Відповідальний за випуск - кандидат філологічних наук, доцент
Сербіна Т.Г.

Друкується за рішенням Вченої ради
Рівненського державного гуманітарногоуніверситету
(протокол № 3 від 26 жовтня 2007 року)

Матеріали публікуються в авторській редакції.

розмаїття, яке вказує на багатство і гнучкість структур, а також безперервний розвиток літературної мови. Найбільш частотними в цій функції виступають прийменниково-відмінкові комплекси, які передають численні обставинні значення і є продуктивними у всіх семантичних різновидах детермінантів. Рідше цю роль у конструкціях виконують прислівники, які найчастіше виражають часові та причинові значення. Крім того, на вживання в діалогах тієї чи іншої морфологічної форми впливають деякі сполучувальні особливості лексико-граматичних розрядів слів, їх категоріальне значення, а також позиція автора та умови мовного спілкування. Паралельне функціонування такої кількості засобів вираження створює комунікативно достатню синонімічну базу для вибору мовцем адвербіальної структури в кожному окремому акті комунікації.

Література

1. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. – К.: Наук. думка, 1988. – 256 с.
2. Куцова Р.А. Відтворення темпоральності прийменниковими конструкціями сучасної української мови: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Харків, 1997. – 22 с.
3. Руденко Л.Н. Обстоятельственные детерминанты в семантико-синтаксической структуре простого предложения: Автореф. дис. … канд. филол. наук. – К., 1988. – 23 с.

Вовчук Н.И.

(Ровенский государственный гуманитарный университет)

КОННОТАТИВНОСТЬ ПОЭТИЧЕСКИХ НОВООБРАЗОВАНИЙ

Литература богата ассоциациями, неоднозначностью, многосложностью, асимметричностью, полисемантичностью в широком смысле этих слов. Именно в поэтическом тексте ярко проявляется коннотация - фундаментальное свойство поэзии. Как указывает М.Поляков, «коннотация - не только со-обозначение, но и переозначение» /2, 47/.

Семантическая структура слова отражает не только предметы или явления действительности, но и выражает

эмоционально-оценочно-экспрессивное отношение к названным предметам и явлениям. Любая коннотация предполагает оценку, экспрессивность, эмоции. Как отмечают исследователи /4, 83/, наличие или отсутствие эмоциональной оценки в новом слове, а также его характер зависят от целого ряда факторов:

1/ от характера лексического значения мотивирующей основы слова и его стилистической окраски;

2/ от эмоционально-стилистической окраски словообразующих аффиксов;

3/ от контекста;

4/ от семантической и стилистической сочетаемости или несочетаемости словообразующих элементов.

Коннотативные значения порождаются как непосредственными, так и весьма осложненными индивидуальными ассоциациями. Поэтому, хотя контекстуальное значение слова определяется, прежде всего, семантико-стилистическим потенциалом слова, оно неизбежно уникально. Окказиональные коннотации - это «вторичные» эмоционально-экспрессивные и содержательные «наслоения» на собственно денотативное содержание, которые вызывают нетипичные представления. Окказионализмы – необъятный резерв экспрессивности.

В русской поэзии XX в. широко представлена эмоциональность, грамматически маркированная. Она создается с помощью суффиксов субъективной оценки: - ич - /ручичи, людичи /С.Кирсанов/; -юг - /лошадюги /А.Рогов/; - ист...ик - /кабычегоневышлистики /С.Кирсанов/ - возникает уменьшительно-уничижительная оценка с оттенком пренебрежения/. Эти слова отличаются от тех слов, на базе которых они возникли, особой эмоционально-экспрессивной окраской.

Эмоциональность всегда или положительна или отрицательна. В то же время окраска эмоциональности очень неустойчива и находится в связи с контекстом. Изменение окраски может быть индивидуальным, собственно контекстуальным и языковым.

Так, отглагольные существительные с нулевым суффиксом могут обозначать процессы действия или результат действия. Основное значение таких образований - значение единичности действия, всегда очень ярко и очень по-разному эмоционально окрашенное: пал, бяк /Д.Сухарев/: 0, сколько блаженства от малых утех, От мелкого вяка и визга /Ю.-74/8, 75//5/.

Окказиональные прилагательные, обладающие повышенной экспрессивностью и по способу образования, и по мотивирующей основе, подчиняясь общей идее высказывания, часто приобретают отрицательный оттенок: дворянитые / В.Канощенков/.

Эмоционально окрашенные прилагательные способны выполнять в высказывании важнейшие стилистические функции - текстообразующую, образно-художественную, эстетическую и др. Напр.: вечномерзлотное /Е. Евтушенко/, наивелик, пред-белонощной, пред -родствен /Б.Ахмадулина/ и др. Образуя эмоциональный центр высказывания, эмоционально окрашенные прилагательные стилистически формируют контекст, «фокусируя» основную его идею.

Экспрессия тесно связана с лексическим значением мотивирующей основы и с контекстом высказывания. Окказионализмы-экзотизмы не только несут на себе окраску новизны, необычности, но и характеризуются определенным смещением денотативного значения. Напр.: Человек меняет голос, велочек немяет логос, чеколев осляет Сольвейг, елечвок левяет ослог... Бедный локис, бедный век! /А.Вознесенский/. Велочеки, чеколевы и елечвоки едва ли полностью «человеки» - это «недочеловеки».

Художественная речь интенсивно использует транспозиционное словообразование, которое позволяет варьировать выражение признака: снись, Сплю, Спи и др. С.Кирсанов/, Голодай /В.Бармичев/, зевательное, дательное /А.Парщиков/ и некот. др.

Универсальная значимость эмоций для человека преломилась в языке в том, что лексика, выражающая чувства /кровно-моя /Б.Ахмадулина/, Людмилая-2 /А.Вознесенский/; эмоциональные состояния/ велолихачи /Е.Винокур/, лишенство /Ф.Искандер/, ночество /О.Поскребышев/, качества и свойства человеческого характера /вечномерзлотноеть /Е.Евтушенко/, крепкоспаи, все-снайки. /С.Кирсанов/, переживания /одней /Е.Евтушенко/; ощущения /девио-сон /А.Вознесенский/; восприятия /жужжизнь /С.Кирсанов/, ква-ква-кония /С.Наровчатов/ и др., является не просто описанием состояния человеческого сознания, а способом его существования. Напр.:

Наверно, с течением дней Я стану еще одней.., /Е.Евтушенко/. (1)

Лексика, в большей степени наполненная эмоциональным содержанием, служит средством передачи опосредованного чувственного восприятия и связана с ощущением приятного-неприятного, удовольствия-неудовольствия, радости-печали, страха и других положительных и отрицательных эмоциональных состояний, испытанных субъектом и материализованных в авторской оценке.

Возьмем, например, такие строчки из поэзии Е.Евтушенко:

... И вечномерзлотное ханство
идет на различные хамства,
Чтоб нас попригнуть еще ниже...
... Мы верим, сгибаясь увечно,
Что вечномерзлотность - не вечна... (1)

Здесь остро звучит пейоративная, отрицательная оценка такого явления, как «вечномерзлотность», под которым подразумевается неприятная картина «вечного» хамства, укоренившегося очень глубоко; бесконечного, сохраняющегося на многие века, не перестающего существовать до сих пор: так сказать, «мерзлого состояния» хамства: мерзких поступков и выражений, несущих за собой полное разорение, опустошение душ, углов, нравов. Оно, по словам Е.Евтушенко, властвует, являясь «владетельным монархом» на земле. Обличающе, бичующе звучит ирония, раскрывая суть отрицательного явления действительности. Но твердо верит поэт, что это явление все-таки можно победить.

Стилистическая выразительность собственных имен в художественном тексте - это результат творческого использования семантических свойств лексики, употребленной для номинации. В процессе «жизни» наименования в художественном произведении актуализируются определенные ассоциации и появляются новые коннотации.

Среди индивидуально-авторских неологизмов следует выделить группу собственных имен, которые обладают коннотациями, обусловленными компонентами культуры в структуре лексического значения. В эту группу включаются собственные имена и производные от них наименования с коннотациями, находящимися в зависимости от культурной среды автора и читателя. Это коннотации, связанные с фамилиями, личными именами и прозвищами из сферы литературы и искусства: персонажи художественных произведений, мифонимы, теонимы.

Это такие новообразования: Сонышко Всеснявин /С.Кирсанов/, матиссница /Матисс + кудесница, умница, волшебница /П.Вегин/, пикассница /Пикассо + кудесница/ /П.Вегин/. К этой группе примыкают аппелятивы: лесалка /лес + русалка /А.Вознесенский/, НЛО + наложницы / НЛО + наложницы /А. Вознесенский/.

Вторую группу представляют собой наименования, обладающие историко-социальными коннотациями. Они обращены к историческому и политическому прошлому: пинотечество /отечество + Пиночет/ /Е.Евтушенко/, эгобарство /эгоизм + барство//А.Вознесенокий/ и др

Третью группу представляют собой наименования, обладающие интеллектуально-оценочными коннотациями. Они дают возрастную характеристику лирическим героям, указывая на их профессию, дают морально-этическую характеристику и т.д.: Мастер-На-Руки-На-Все /С.Кирсанов/, Монтирович, Винтичек, Отверткович /А.Вознесенский/, Поэтарх /А.Вознесенский/, Сверхпланыч /Е.Евтушенко/, Парижников /А.Вознесенский / и др.

Использование нарицательного существительного в роли мотивирующей основы-имени позволяет сконцентрировать внимание на какой-то особенности персонажа /внешности, чертах характера и т.д./.

Иногда поэты уже в заглавии дают емкую картину того, что прозвучит дальше в стихотворении: собакалипсис, поэхо /А.Вознесенский/, велолихачи /Е.Винокур/; кукурьеза /А.Вознесенский/ и др. Таким образом, проявляется экспрессивно-апелляционная функция заглавия, которая заключается в воздействии ассоциаций и образов, вызываемых у читателя заголовком произведения, на его чувства.

Эффект возвышенности, торжественности создается в текстах поэзии с помощью старославянских аффиксов и общей звуковой оболочки слова: возглыбие /В.Ахмадулина/, Поэтарх, Поэтархат /А.Вознесенский/ и др.

Во многих новообразованиях содержится уничижительная оценка явления, действия, человека: содременник /Р.Рождественский/, лизаки, язвивались, яздваивались /А.Вознесенский/ и др.

Можно выделить ряд оттенков, которые присутствуют в русской поэзии XX в.:

1/ оттенок фамильярной иронии: преласков, превесел /Б.Ахмадулина/;

2/ оттенок увеличительности /осуждения или грубоватого одобрения/: непогодина / И. Ляпин/;

3/ пренебрежительно-уничижительный оттенок: провинцилюдки /О.Хлебников/, ботиныч /А.Вознесенский/;

4/ уменьшительно-ласкательный оттенок: сугробята /А.Вознесенский/, духарики /А. Щупалов/ и др.

Таким образом, мы видим, что лексика, выражающая презрение, пренебрежение, ласкательность, создает емкую эмоциональную характеристику предмета или лица, явления действительности. Новообразования могут дополнительно выражать также идею о желательности или нежелательности явлений, о соответствии их каким-нибудь нормам, требованиям, т.е. давать явлениям еще и интеллектуально-логическую оценку. Таковы, напр., кабычегоневышлизм, кабычегоневышлисты, кабычегоневышлистики, Кабычегоневышлистенко у Е.Евтушенко. Новообразование кабычегоневышлизм и его производные образованы путем сложения союза как, частицы бы, местоимения чего, частицы не, глагола выйти /вышло/ с одновременной аффиксацией. Ср.: «В разрешении же и в позволении скрывался для него всегда элемент сомнительный, что-то недосказанное и мутное... Он покачивал головой и говорил тихо: «Оно, конечно, так-то так, все это прекрасно, да как бы чего не вышло» /3, 360/. Чеховский «человек в футляре» как бы переходит на страницы саркастической поэзии Е.Евтушенко. «Действительность раздражала его, пугала, держала в постоянной тревоге...» /3, 359/. Яркая художественная выразительность зарисовок А.П.Чехова в какой-то мере похожа на броскую экспрессивность шаржа или зарисовки, а также карикатуры, где нарочито подчеркнуты и заострены лишь те немногие черты, которые признаны художником определяющими.

И А.П. Чехов, и Е. Евтушенко говорят о том, что всякое отступление от мудрого закона жизни и античеловечно, и антиобщественно; оно ведет к разрушению и гибели человеческой личности:

В летающем френче Кабычегоневышлистенко,
сохраждан своих охраняя
от якобы вредных затей,
видел во всей кибернетике
лишь мракобесие и мистику
и отнимал компьютеры у будущих наших детей.
/Е.Евтушенко/. (1.)

Итак, аффиксальные коннотации усиливают художественную выразительность текста, создавая ту или иную характеристику явления /юмористическую, саркастическую, ироническую или сатирическую/.

Эмоционально-экспрессивная лексика позволяет автору не только дать всестороннюю характеристику фактам и явлениям, но и выразить при этом свое собственное отношение и оценку того, что изображается. Введение ее в текст способствует выражению авторской индивидуальности, что является обязательным условием обеспечения эмоционального воздействия текста поэтического произведения на читателя.

Литература

1. Евтушенко Е. Избранные произведения. Т.I. Стихотворения и поэмы. – М.: Художественная литература, 1980. – 510 с.
2. Поляков М.Я. Вопросы поэтики и художественной семантики. – М.: Советский писатель, 1978. – 446 с.
3. Чехов А.П. Повести и рассказы. – К.: Дніпро, 1985. – 400 с.
4. Языковые процессы современной художественной литературы: Поэзия. – М.: Наука, 1977. – 392 с.
5. Журнал «Юность» за 1974 г., Р 8.

Лукашенко Ю.

(Рівненський інститут слов'янознавства)

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА НОМІНАЦІЙ ЖІНКИ В ПОЛЬСЬКІЙ РОЗМОВНІЙ МОВІ

Належність людини до певної статі відіграє важливу роль у процесі формування особистості, на що впливає багато чинників, серед яких одне з чільних місць належить мові. Суспільство приписує жінкам та чоловікам різні ролі, різні норми поведінки, а також формує в них різні сподівання - і все це відбито в мові. У повсякденному спілкуванні ми не просто говоримо, а й закріплюємо свої уявлення про те, що означає бути чоловіком чи жінкою, а також про те, як їм слід поводитися й розмовляти в суспільстві.

Питання співвідношення мови та гендеру привернули увагу дослідників у 70-х роках XX століття. Саме тоді виник новий

ЗМІСТ

Передмова 3

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ: ІСТОРІЯ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Воробьева Л.М. Слово и его значение: к вопросу о внутренней форме слова 6
Чеберяк А.М. Комунікативні ролі автора і адресата у реалізації мовленнєвого жанру „відкритий лист" 9
Мандрик Н.В. Джерела східнослов'янських граматичних традицій (XI – XIII ст.) 13
Самборская И. Н. Функционирование образных архетипов в современном русском языке 17
Сербина Т.Г. Приемы использования логоэпистем в русскоязычных газетах Украины 21
Совтис Н. М. Фонетична й грамматична адаптація українських лексичних запозичень до норм польської літературної мови 26
Смерчко А. А. Авторська трансформація фразеологізмів 29
Кондзеля Е. С. Перформативы как средства выражения побудительности в русском и польском языках 33
Степанова О. І. Про деякі параметри зіставних досліджень (на матеріалі української та російської мов) 37
Мединська Н.М. Вираження семантики дистрибутивності в дієсловах з подвійними префіксами в сучасній українській та російській мовах 40
Шульжук Н.В. Основні питання лінгвістичної теорії діалогу 44
Щербачук Н. П. Особливості функціонування та морфологічне вираження детермінантів у діалогах 48
Вовчук Н.И. Коннотативность поэтических новообразований ... 51
Лукашенко Ю. Національно-культурна специфіка номінацій жінки в польській розмовній мові 57
Ващук К. Емоційно-експресивна лексика у польській пресі 61
Сорока М. Віддієслівні іменники у сучасній польській мові (структурно-семантична та стилістична характеристика) 66
Любінська Н. Парадигматичні відношення дієслів руху в сучасній польській мові 70

Дем'яненко І. Фразеологія польського студентського сленгу (на матеріалі словника Kaczmarek L., Skubalanka T., Grabias S. Słownik gwary studenckiej. -Lublin, 1994) 74
Мичко І. Особливості вживання числівників у конфесійному стилі 78
Глодовська О. Мовні особливості казок О.С.Пушкіна 81
Примак Е. Речевой этикет в письмах А.С.Пушкина..... 86
Кононенко М. Антропонимы в романе М.А.Булгакова «Мастер и Маргарита» 90

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СЛОВ'ЯНСЬКИХ ЛІТЕРАТУР У СВІТОВОМУ КОНТЕКСТІ

Матчук А.Л. Слово як феномен людського буття 96
Гнатів Т. О. „Українська школа" та Юліуш Словацький в контексті українсько-польського пограниччя 102
Миронюк В.М. Особливості хронотопу у творчості Марка Черемшини 105
Старух О.В. Проблема самоідентифікації жінки у повісті Н.Зборовської „Валя" 110
Синевич Б. М. Літературознавчий дискурс 20-х років: тексти і контексти 115
Нестерук С.М. „Неоміфологізм" в контексті художніх пошуків письменників XX століття 125
Матвейчук М.И. Лирическая проза о великой отечественной войне 132
Бєлова С.А. Особливості конфлікту та героя в романах Б.Акуніна 146
Мазяр В.В. Литературные портреты современников Н.А.Некрасова 152
Король О. Ю. Поетика лірико-автобіографічної оповіді в романі І.Буніна „Життя Арсеньєва" 155
Хмель В.А. Соціальні й філологічні аспекти творення антирежимного фольклору 161
Липинская О. «Евгений Онегин» А.С.Пушкина как роман в стихах: традиции и новаторство 167
Дячук І. Своєрідність поетики Йосипа Бродського (1958-1972 років творчості) 173

Басюк І. Проблема злочину і кари в романі М.Булгакова „Майстер і Маргарита” 176
Гончарук О. Гейне в українських перекладах 182

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Груба Т.Л. Проблема мовної особистості в сучасній психолінгвістиці та лінгводидактиці 187
Лещенко Г. П. Проблема формування комунікативної компетенції школярів у російській та українській лінгводидактиці 192
Свірчук Т. І. Проблема статусу соціокультурної компетенції у навчанні мов 197
Овдійчук Л. М. Взаємодія мистецтв на уроках української та зарубіжної літератури 201
Довгалець Л. Реалізація міжпредметних зв’язків на уроках української мови у 5 класах 205
Сухацька Л. Особливості побудови системи вправ з розвитку діалогічного мовлення 211
Колосинська М. Комунікативна гра як засіб реалізації мети і завдань шкільної мовної освіти 218
Хомич Н. Вивчення життя та творчості Ольги Кобилянської у школі на основі особистісно зорієнтованого навчання 222
Шолудько О. Вивчення життя і творчості Василя Стуса у школі із застосуванням методу проектів 227

Відомості про авторів 232

Наукове видання

М а т е р і а л и
міжвузівського семінару
„Слов'янські мови та літератури:
історія, сучасний стан та перспективи розвитку"

Упорядник – **Самборська І.М.**
Відповідальний за випуск – **Сербіна Т.Г.**
Комп'ютерна верстка – **Третяк О.Ю.**

Підписано до друку 21.11.2007 р. Формат 60х84 1/8. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк різографічний.
Ум. друк. арк. 12,05. Обл. вид. арк. 12,05.
Замовлення № 25/1 Наклад 100.

У збірнику вміщено статті з актуальних проблем славістики викладачів та студентів – учасників Міжвузівського славістичного семінару. Основні теми поданих публікацій стосуються питань історії, сучасного стану та тенденцій розвитку слов'янських мов і літератур (зокрема української, російської, польської та чеської), а також методики їх викладання.

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

ББК 80.4
М 34
УДК [811 + 82] = 16

Матеріали міжвузівського семінару „Слов'янські мови та літератури: історія, сучасний стан та перспективи розвитку". – Рівне: РДГУ, 2007. – 238 с.